

Het Utrechtse bevrijdingsfeest van 5 mei 1955

Op 5 mei 1995 vierde Utrecht zijn 50ste bevrijdingsjaar. Een groot bevrijdingsfeest zou deze speciale gelegenheid zijn glans hebben moeten geven, maar als men afgaat op de beelden van de Stadsomroep en reacties in de plaatselijke kranten, dan viel de viering bij vele (vooral oudere burgers) tegen.

Daarmee was dit feest geen uitzondering. In de periode na de oorlog heeft het bevrijdingsfeest nooit op veel animo kunnen rekenen. Behalve dan op 5 mei 1955, het absolute hoogtepunt van alle vieringen. Wat waren hiervan de oorzaken en waarom was het bevrijdingsfeest van 5 mei 1955 zo bijzonder?

Tussen 1946 en 1995 kende de viering van het bevrijdingsfeest veel pieken en dalen. Van grote invloed daarop was vooral het debat over de overheid over een al dan niet te geven vrije dag. De viering van de vijfde mei werd niet door iedereen als wenselijk beschouwd. Voor een deel van de bevolking was de vijfde mei niet de werkelijke bevrijdingsdag (verschillende delen van het land werden op verschillende data bevrijd). Daarnaast bleven de naoorlogse kabinetten en de Stichting van de Arbeid het als een onoverkomelijk bezwaar zien dat een gehele werkdag zou uitvallen.

De periode onmiddellijk na de oorlog was er één van 'herstel en vernieuwing', aldus de leuze van het kabinet Schermerhorn-Drees in 1945. De viering van de bevrijding zou ten koste gaan van de wederopbouw van het land. Voor de vijfde mei 1946 werd daarom van regeringswege niets bepaald. Koningin Wilhelmina had een plan van minister-president Schermerhorn, om op koninginnedag (31

augustus) tevens de bevrijding te herdenken, verontwaardigd van de hand gewezen. De viering werd aan het particulier initiatief overgelaten.

In 1947 mocht (het was niet verplicht) op de vijfde mei de middag vrij worden gegeven. In 1948 echter werd bepaald dat die vrije middag pas om 16.00 uur zou beginnen. Deze regeling bleef tot 1954 gehandhaafd. Op voorstel van minister-president Drees en met instemming van de Stichting van de Arbeid werd in 1954 bekend gemaakt dat Koninginnedag (30 april) tevens als bevrijdingsdag zou worden gevierd.

Tien jaar na het einde van de tweede wereldoorlog werd de vijfde mei in 1955 wel een nationale feestdag. Maar in 1958 werd besloten dat de bevrijding voortaan alleen nog in de lustrumjaren officieel zou worden herdacht.

Ongetwijfeld heeft dit omslachtig beleid bijgedragen tot de devaluatie van deze dag en zijn betekenis. Maar daarmee alleen kan de moeizaamheid, waarmee de bevrijdingsdag wordt gevierd, niet worden verklaard.

De periode 1946-1955

In de periode van 1946 tot 1955, waarin de overheid ten aanzien van het bevrijdingsfeest weifelend optrad, werd het bevrijdingsfeest elk jaar in Utrecht gevierd. Het Comité Nationale Feestdag, een particulier initiatief, nam de

organisatie van de viering voor een groot deel op zich.

De bevrijdingsfeesten van 1946 en 1947, waarbij de middag mocht worden vrijgegeven, waren een groot succes. Het feit dat van 1948 tot en met 1953 de vrije middag pas om 16.00 uur zou beginnen zorgde voor een daling van activiteiten. Het bevrijdingsfeest verplaatste zich die jaren vooral naar de avond met stadionspelen, volle cafés, muziek en bevrijdingsbals.

De viering in 1953 was een dieptepunt wat betreft omvang en organisatie. Het *Utrechts Nieuwsblad* schreef: "Bevrijdingsfeest in Utrecht was als bijna overal elders te lande een dag zonder feest. Het verplichte vrijaf was door de regering van het rooster geschrapt en dus werkte bijna iedereen door, maar niet met instemming. Waar was na een avond rouw om de gevallen, de sfeer van blij herinneren van die onvergetelijke grootse dag aan het eind van de oorlog en bezetting, de dag der bevrijding? Hoe was het mogelijk opnieuw die dag van het gloriëren der vrijheid te beleven, in een werkende stad, een werkend land? Na rouwherdenking was er geen opgang meer naar een hoopvol verschiep. Een deel van ons volk wenste het niet zo".¹

De oorlog lag nog vers in het geheugen en daarom werd er ook op gewezen dat het bevrijdingsfeest een dankfeest was en al te wilde uitbundigheid dus uit den boze. Op 6 mei 1949 plaatste het *Utrechts Nieuwsblad* naast de verslagen van het bevrijdingsfeest de volgende ingezonden brief. "M. de R., Het was mij een grote voldoening om aan de vooravond van de dag der bevrijding deel te kunnen nemen aan de stille om-

De optocht van gemeentendiensten, 1957. Voorop de Monumentenzorg-wagen.

Foto: Sector Monumenten

gang. Maar zijn er werkelijk mensen te vinden, die van 5 mei een nationale feestdag willen maken? Wij nuchtere Nederlanders zouden toch niet graag zien, dat zij die tijdens de oorlog dierbaren verloren hebben en hun verlies op deze dag nog ernstiger voelen, achter een hoempa-orkest aan gaan lopen? Nu is het zo, dat een deel van het Nederlandse volk feestviert en een ander deze dag in herdenken doorbrengt. Laat 5 mei geen nationale feestdag zijn, maar een dag van stille overdenking! J.R.¹²

Na 1953, een jaar waarin het bevrijdingsfeest nauwelijks meer werd gevierd, verdween het C.N.F. en nam 'Stichting Stads-

ontspanning' (S.S.O.) de organisatie van de viering op zich.

Op verzoek van het gemeentebestuur droeg de S.S.O. jaarlijks zorg voor de 5 mei viering. De S.S.O. verzorgde, gedurende het gehele jaar, verscheidene activiteiten in de stad (van zomeravondconcerten tot de kerstverlichting) en bestond uit vrijwilligers. De Stichting kreeg jaarlijks een bedrag van de gemeente waarmee de kosten van de activiteiten moesten worden betaald.

5 mei 1955

De viering van 5 mei 1955 kan wat betreft omvang, organisatie en belangstelling van de Utrechtse bevolking als het hoogtepunt van alle gevierde bevrij-

dingsfeesten in Utrecht worden gezien.

Doordat het gemeentebestuur grote groepen van de burgerij inschakelde "kon deze herdenking in Utrecht boven alle godsdienstige en politieke geschillen uitgetild worden en beleefden de Utrechters de feestelijkheden in dezelfde geest van eensgezindheid en verbondenheid, die zo kenmerkend is geweest voor de bezettingsjaren en voor het feest der bevrijding zelf".³

Op donderdagmiddag 5 mei 1955 genieten bijna 10.000 Utrechtse burgers, op acht verschillende plaatsen in de stad, van hun 'meat and vegetables'. Met deze voor Nederland unieke, en daarom door Polygoon verfilmde bevrij-

Het Utrechtse bevrijdingsfeest van 5 mei 1955

dingsmaaltijd, viert Utrecht zijn tiende verjaardag van de bevrijding. Andere hoogtepunten van die dag waren de herdenkingsbijeenkomst in Tivoli, de historische en allegorische optocht en aansluitend het openluchtspel 'Triliber' in een stadion met 7000 toeschouwers en 2000 deelnemers.

Na tien jaar van 'tucht en ascese' was eindelijk plaats voor een uitbundige viering. De wederopbouw was vergevorderd zodat een zekere afstand genomen kon worden van de moeilijke oorlogsjaren. Pas nu was de bevrijding werkelijk voltooid. Aan het succes droeg ook bij dat de overheid het bevrijdingsfeest tot een nationale feestdag uitriep.

Die vijfde mei trok de grote historische en allegorische optocht ongetwijfeld de meeste belangstelling. Ongeveer 2500 mensen namen deel aan de stoet, die een afstand van bijna 7 km door de stad aflegde. Anderhalf uur duurde de tocht langs de op sommige plaatsen vijf tot zes rijen dikke haag van toeschouwers.

Het waren eigenlijk twee optochten want de allegorie werd voorafgegaan door een optocht van de sportverenigingen van Utrecht. Onmiddellijk daarna volgden 12 herauten en 24 bazuinblazers, die de historische stoet voorafgingen, en de praalwagen aankondigden waarop de stedemaagd met het boek der historie troonde. Uit dat boek waren drie episodes gekozen, die ook de onderdelen vormden van het spel Triliber, dat die avond in het stadion zou worden opgevoerd: drie bevrijdingen.

De stoet bestond uit vijf grote delen, die achtereenvolgens uitbeelden de bevrijding van de Spanjaarden (1577), de bevrij-

ding van de Fransen (1813), de bevrijding van de Duitsers (1945), de wederopbouw van Utrecht (1945 - 1955) en tenslotte "De vrouw door alle eeuwen heen smeekt om vrede".

In het eerste deel werd het Spaanse juk verbeeld door het kasteel Vredenburg, dat door de vrouwen onder aanvoering van Trijn van Leemput werd afgebroken. Deze hopmansvrouw werd levendig toegejuicht. Hoge Spaanse bevelhebbers reden in de stoet mee, kasteleins van versterkingen, maar ook eenvoudige burgers en de Staten van Utrecht. Graaf Jan van Nassau, grondlegger van de Unie, werd vergezeld door dertien ondertekenaars. Hun handtekeningen werden, enorm vergroot, meegevoerd op een praalwagen. Zij werden, in het tweede deel, gevolgd door Fransen en Utrechtse burgers uit 1813. Zelfs Napoleon en Marie Louise ontbraken niet. De Fransen werden voortgejaagd door de kozakken, die eerder op de middag de sleutels van de stad al bij de burgemeester hadden opgeëist. Erfprins Willem VI was zelfs in de vissersschuit naar Utrecht gekomen.

De Duitse tijd werd uitbeeld door witte en zwarte figuren (de Duitsers) en door grijze gestalten (het Verzet). Op een wagen, de illegale pers voorstellend, werd een Oranjabulletin herdrukt. Veel applaus was er voor de leden van de Binnenlandse Strijdkrachten en de jeeps met de Canadese bevrijders. Van alle kranten kwam alleen *de Waarheid* met kritiek: "Dit onderdeel had men in vergelijking tot de voorafgaande twee zeer 'sober' gehouden, verder dan een symbolische 'zwarte massa', voorgesteld door kleine meisjes, kwam men niet. De algemene opinie onder

de duizenden toeschouwers was dan ook, dat deze tijd veel beter tot zijn recht zou zijn gekomen indien men geüniformeerde Duitsers had gekozen. Het geheel wekte nu de indruk dat men poogde de herinnering aan de bezettingsjaren te doen vergeten. De bezetting werd eenvoudig verdonkeremaand, juist op de dag waarop men het feit herdacht, dat we tien jaar geleden van alle onderdrukking en ellende die het fascisme ons bracht, werden bevrijd".⁴

Het deel van de Wederopbouw toonde de nieuwe Utrechtse ambulanceauto en verder een levensgrote olifant (van Van Gend en Loos) en een levensgrote Dieseltrein (van de N.S.), geheel in hyacinten uitgevoerd. De laatste wagen, met de voorstelling 'De vrouw smeekt om vrede', sloot deze lange stoet af.

Inhoud en symboliek

Opvallend aan deze viering was de speciale aandacht voor de jeugd, als symbool voor de toekomst, en de vrouw, als symbool van verzet. Bij de in de ochtend gehouden jeugdappels werd de liefde voor Vaderland en Oranjuhuis vooral tot uiting gebracht door het zingen van vaderlandse liederen en afsluitend het hijsen van de Nederlandse vlag. De jeugd moest ook in de toekomst doordrongen zijn van het gezamenlijke ideaal van vrijheid en democratie.

In tegenstelling tot de informatie uit de kranten bleek uit het evaluatie-rapport van het Secretariaat dat het jeugdappél op het Domein uitermate slecht was bezocht. Het slechte weer die ochtend was niet de oorzaak. Er was enige 'deining' veroorzaakt in de

voorbereidingscommissie toen bleek dat het vlaghijsen bij de jeugdappels door militairen zou worden uitgevoerd. Dit was bij de vieringen daarvoor altijd door de jongeren zelf gedaan en de aanwezigheid van de militairen werd als misplaatst gezien. "De medewerking van de militairen was ons inziens juist, ook in symbolisch opzicht, omdat onze vrijheid voornamelijk met militaire steun bevochten is", aldus het Secretariaat in haar evaluatie-rapport.⁵ Kathrijn van Leemput, de vrouw die in 1577 de aanstoot tot de slechting van kasteel Vredenburg gaf, werd deze viering het symbool voor de vrouw in het verzet.

Eerder die ochtend vond op de Bakkerbrug al de onthulling plaats van het monument (gemaakt door de Utrechtse beeldhouwer Pieter d'Hondt) gewijd aan de nagedachtenis van Kathrijn van Leemput. Vóór het monument werd onthuld, sprak burgemeester De Ranitz een inleidend woord, waarin hij deze plechtigheid als één der hoogtepunten van de viering van de bevrijding aanmerkte. "Wij zien", aldus de burgemeester, "in Trijn van Leemput de verzetsgeest, die zich ook in de oorlogsjaren 1940 - 1945 manifesteerde en wij willen door dit monument eer bewijzen aan de vrouwen in het algemeen, die in de bezet-

tingsjaren door karaktervastheid en opofferingsgezindheid de mannen hebben gesterkt in het verzet jegens de onderdrukker".⁶ Tijdens de optocht en ook bij het openluchtspel werd Trijn van Leemput steeds door de bevolking toegejuicht. Kennelijk sprak deze persoon zeer tot de verbeelding. Zij maakte het regionale aandeel in de geschiedenis van de natie herkenbaar, en zo werd ook het nationale bewustzijn aangesproken.

In zowel de optocht als het openluchtspel stonden de drie bevrijdingen van Utrecht centraal. Zowel bij het Spaanse als bij het Franse

Onthulling van het beeldje Kathrijn van Leemput.

*V.l.n.r.:
Pieter d'Hondt,
Kathrijn van Leemput,
Burgemeester De Ranitz.*

Foto: Fotobureau 't Sticht.

Het Utrechtse bevrijdingsfeest van 5 mei 1955

deel van de optocht, liepen naast de Utrechtse burgers bekende vaderlandse figuren als Jan van Nassau en Willem VI in de stoet. Op deze manier werden in de allegorische voorstellingen nationale en regionale elementen met elkaar verbonden. De plaatselijke als ook de nationale gevoelens van de toeschouwers werden zo aangesproken. Een onderdeel als dat van de wederopbouw moest aansluiten op de maatschappelijke realiteit van economisch herstel maar ook vertrouwen geven in de toekomst van het land.

Het hoogtepunt van de avond was het stadionspel 'Triliber', dat door 6 à 7000 mensen werd bezocht en waaraan een kleine 2000 spelers meededen. Onder de toeschouwers bevonden zich de Commissaris van de Koningin en de Burgemeester, de garnizoenscommandant, de wethouders, de raadsleden en tal van andere autoriteiten.

De opvoering 'Triliber' had eveneens de drie bevrijdingen van Utrecht als onderwerp. De bevrijding van het Spaanse juk (van binnenuit), de bevrijding van de Franse overheersing (bevrijding van buitenaf) en tenslotte de bevrijding van het Duitse schrikbewind (van binnenuit en van buitenaf).

De Spaanse episode had als hoogtepunt de oproep van Kathrijn van Leemput tot de slechting van kasteel Vredenburg. Maar niet alles liep even gladjes. De opbouw van een reusachtige Franse adelaar, in de Franse episode, verliep veel te traag en de massale intocht, te paard, van de kozakken was zeer chaotisch. De massale dansen om de Vrijheidsboom en 'een zinrijke bewegingsspel' in

de laatste episode van de Duitse bezetting, maakten het geheel toch tot een groot succes.

Aan het slot van de avond marcheerde de Marinierskapel het stadion binnen en vormden alle spelers de letters van het woord 'Utrecht' op de grasmat.

Omstreeks acht uur die avond waaierde de zeven muziekcorpsen vanaf het Domplein uit naar alle wijken. Op het Neude dansen de volksdansgroepen, in het Julianapark en het Wilhelminapark zag men balletgroepen en op Lepelenburg begon een avondconcert. Drukker was het later op de avond en tot diep in de nacht op het Janskerkhof, waar een volksbal werd gehouden waaraan ook de burgemeester deelnam. De avond werd traditioneel afgesloten met vuurwerk.

De bevrijdingsfeesten na 1955

Na het hoogtepunt in 1955 volgde een geleidelijke neergang. Overziet men de periode van 1956 tot en met 1980 dan valt op dat van een werkelijke inhoudelijke betekenis nauwelijks meer sprake is. Behalve bij de lustrumvieringen werken de meeste mensen overdag waardoor een viering over de gehele dag zinloos wordt. Het feest verplaatst zich dan ook naar de avond, waarin hoofdzakelijk de zogenaamde marswedstrijden plaatsvinden. Op deze evenementen komt nog nauwelijks publiek af; een uitzondering is de viering van 1962 wanneer het Koninklijk paar de stad bezoekt.

Bij de lustrumviering is wel veel publiek aanwezig maar ook daar wordt de opkomst steeds lager, vooral in 1970.

Behalve het jeugdappèl was de optocht tijdens de viering een on-

derdeel waarin inhoudelijk naar de bevrijding kon worden verwezen. De optochten in 1956 en 1957 waren zeer succesvol maar hadden meer een plaatselijk karakter. In 1956 stond de optocht in het teken van eensgezindheid, "wijken tonen hun verbondenheid met groot Utrecht"; in 1957 stond de vooruitgang centraal, in de "parade der gemeentediensten" waarin de gemeentelijke diensten zich presenteerden (zie foto blz. 77). De optocht in 1960, van het Utrechts bedrijfsleven, had een overwegend reclame-cachet en er was dan ook nauwelijks een verwijzing naar de bevrijding. In 1965 leek het alsof de organisatie weer teruggreep naar de succesformule van 1955. "Driemaal Bevrijding, Driemaal Oranje" had echter meer iets weg van een saaie kostuumoptocht en sloeg dan ook nauwelijks aan bij de Utrechtse bevolking. Daarna was het gedaan met de optochten en moesten de marswedstrijden het hoogtepunt van de vieringen gaan vormen.

Vergelijkt men de vieringen uit deze periode met die van 1955 dan kan men concluderen dat de combinatie van feestviering en historische herdenking, zoals in 1955 gerealiseerd, niet voor herhaling vatbaar bleek.

In 1965 komen de jongeren voor het eerst in beeld, vooral negatief, door veroorzaakte rellen in het centrum. Na de viering was er kritiek. Niet alleen zou er te weinig zijn georganiseerd voor de jongeren, maar het feest besteedde tevens geen aandacht aan de politieke aspecten die waren verbonden aan de bevrijding. Voor het eerste punt leek de organisatie, vooral ook door de rellen,

zeer gevoelig. Na 1965 zouden de beat-festivals dan ook een vast onderdeel gaan vormen tijdens de viering. De S.S.O. beschouwde zich echter als een niet-politieke organisatie zodat uiteindelijk in 1970 door jongeren zelf een alternatieve viering werd georganiseerd.

In 1975 zijn er nog een handvol krakers die 5 mei aangrijpen om te protesteren tegen de woningnood, maar verder zijn er die jaren geen protesten van jongeren te horen. Was er in de tweede helft van de jaren '60 nog een flinke discussie over de invulling van het bevrijdingsfeest, in de jaren '70 is van dat alles niets meer over en beperkt het bevrijdingsfeest zich tot een gezellig dagje uit. Voor de generatie die de oorlog niet heeft meegemaakt zegt de 5 mei viering heel weinig; daarnaast is het aangeboden programma niet bijzonder interessant. Er wordt die jaren ook veel minder gevraagd. Het bevrijdingsfeest heeft inhoudelijk niets meer te bieden en kent een 'halfslachtig' nationaal karakter. De gratis theater-, film- en balletvoorstellingen, die eind jaren '70 op het programma komen te staan, trekken wel weer veel publiek en zo lijkt het feest zich te verplaatsen van de straat naar de zaal.

Al met al toont het verloop van de viering een sterke daling van de publieke belangstelling. Er is steeds minder affiniteit met de viering van bevrijdingsdag.

Slotsom

De bevrijdingsdag van 5 mei 1955 bleef in het naoorlogse Utrecht een uitzondering. Na tien jaar wederopbouw was dit blijkbaar het ideale moment voor een feestelijke ontlading. Dat de vie-

ring in de periode erna nooit tot iets substantieels is uitgegroeid, had verschillende oorzaken. In eerste instantie waren de randvoorwaarden onvoldoende. Een voorwaarde voor de viering is het geven van een vrije dag. Door de wisselvallige houding van de overheid ten aanzien van bevrijdingsdag kon het feest nooit uitgroeien tot een hechte traditie. In het naoorlogse Nederland vond men kennelijk 'tucht en ascese' belangrijker dan het opnieuw ondergaan van de bevrijdingsroes. Uiteindelijk zal vanaf 1955 het bevrijdingsfeest alleen nog bij lustrumvieringen officieel worden herdacht.

De spanning tussen rouw en feestviering was al in de beginjaren duidelijk zichtbaar. Terwijl 5 mei van karakter veranderde bleef de dodenherdenking van 4 mei wel constant wat betreft vorm en inhoud. Naarmate de tijd vorderde, werden de herinneringen aan de oorlog des te pijnlijker voor een steeds kleiner wordende groep die de oorlog aan den lijve had ondervonden. Voor deze groep had dodenherdenking een veel duidelijkere functie. Voor de naoorlogse generatie, die nauwelijks een binding met de gebeurtenissen van 1940-1945 had, was de reden om feest te vieren of te rouwen minder aanwezig. Des te opmerkelijker is het dat de jongeren bevrijdingsdag aangrepen tot politiek protest tegen actuele problemen en dat een aantal andere jongeren zich wel heeft ingespannen om het bevrijdingsfeest een actueel en progressief karakter te geven. Dit terwijl koninginnedag alleen desinteresse of ballorige protestacties opriep. Het grootste probleem was echter de geringe gevoels-

waarde bij de naoorlogse generatie voor de viering van een bevrijding die men niet daadwerkelijk had meebeefd.

In 1990 besloot het kabinet 5 mei officieel uit te roepen tot een nationale feestdag. Ruim 70 procent van de Nederlandse bevolking behoort inmiddels tot de generatie van na de oorlog. Het accent van de viering is verplaatst, immers de vijand waarvan we 50 jaar geleden zijn bevrijd, zien we niet meer als een vijand. Het Nationaal Comité 4 en 5 mei geeft daarom ieder bevrijdingsfeest een thema. Dit jaar koos het comité voor de gelijkheidsbeginselen, vastgesteld in artikel 1 en 2 van de Grondwet. Of dit laatste bij de bezoekers van het bevrijdingsfeest is doorgedrongen, durf ik te betwijfelen. Laten we hopen dat het bevrijdingsfeest niet verandert in een soort koninginnedag met muziekfestivals en rommelmarktjes.

Noten

1. *Utrechts Nieuwsblad* 06-05-1953.
2. *Utrechts Nieuwsblad* 06-05-1949.
3. *Utrecht 1946-1955; Tien jaar gemeentelijk leven* (Utrecht, Gemeentebestuur, 1956) 10-12.
4. *De Waarheid* 06-05-1955.
5. Verslag van de werkzaamheden van de Werkcommissie voor de 5 mei viering te Utrecht, 30 december 1955.
6. *Utrechts Nieuwsblad* 06-05-1955.